

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ

УДК 343.237:343.36

А. С. Беніцький

ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ ЗАЗДАЛЕГІДЬ НЕОБІЦЯНОГО ПРИХОВУВАННЯ ЗЛОЧИНУ

Розглянуто проблеми розмежування приховування злочину і суміжних складів злочинів, а також питання кваліфікації приховування злочину за сукупністю з іншими злочинами. На основі аналізу національного, зарубіжного та міжнародного законодавства, а також практики застосування правових положень про причетність до злочину сформульовано рекомендації щодо кваліфікації заздалегідь необіцяного приховування злочину.

Ключові слова: причетність до злочину, заздалегідь необіцяне приховування злочину, співучасть у злочині.

Постановка проблеми. У правозастосовних органів доволі часто виникають труднощі у співвідношенні ст. 396 КК України з нормами, де приховування є частиною іншого злочину. Заздалегідь необіцяне приховування злочину має схожі ознаки з такими видами причетності, як заздалегідь необіцяне придбання або отримання, зберігання чи збут майна, завідомо одержаного злочинним шляхом (ст. 198 КК України), легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом (ст. 209 КК України), заздалегідь необіцяне сприяння учасникам злочинної організованої організації та приховування їх злочинної діяльності (ст. 256 КК України) та ін. Тому виникає необхідність встановлення критеріїв, за допомогою яких можливо здійснення відмежування злочину, передбаченого ст. 396 КК України, від суміжних злочинів, а також кваліфікації заздалегідь необіцяного приховування злочину за сукупністю з іншими злочинами.

Стан дослідження. Вивченню ознак заздалегідь необіцяного приховування злочину та суміжних із ним складів злочинів, які є проявом причетності до злочину, приділяли увагу у своїх наукових працях такі вчені, як Г. І. Баймурзін, І. А. Бушуєв, А. А. Васильєв, К. О. Волотова, А. В. Зарубін, Н. С. Косякова, Н. І. Мазур,

А. Д. Макаров, А. С. Омаров, Є. В. Пономаренко, Е. Х. Раал, Б. Т. Разгільдєєв, К. М. Серьожкіна, В. Г. Смирнов, М. Х. Хабібулін та ін. Однак комплексне дослідження проблем розмежування приховування злочину та суміжних складів злочинів, а також питань кваліфікації приховування злочину за сукупністю з іншими злочинами не здійснювалося.

Метою статті є визначення юридично значущих ознак, за допомогою яких можливо розмежовувати заздалегідь необіцяне приховування злочину і суміжні склади злочинів, а також визначення, у яких випадках приховування злочину необхідно кваліфікувати за правилом ідеальної сукупності з іншими злочинами.

Виклад основних положень. У юридичній літературі триває дискусія щодо можливості притягнення до відповідальності за приховування злочину потерпілу від цього злочину особу [12, с. 17; 6, с. 205]. Потерпіла особа, наприклад, може приховати одяг, на якому могли зберегтися сліди вчинення злочину, або приховати сліди насильницького злочину, залишені на її тілі. Навряд чи можна погодитися з думками тих дослідників, які вважають допустимим потерпілу від злочину особу розглядати як суб'єкта приховування злочину. Мотиви, якими керується жертва вчинення злочину, приховуючи сліди злочину, можуть бути різні.

Так, у випадках скоєння сексуального або іншого насильницького злочину потерпіла особа, не бажаючи розголошення інформації ганебного характеру, не розповідає про злочинця правоохоронним органам. Потерпіла особа також може боятися помсти з боку кривдника тощо. Може виникнути ситуація, коли потерпіла особа повертає належне їй майно в обхід кримінально-процесуальної процедури. Коли законний власник майна, не чекаючи рішення суду в кримінальній справі, забирає з незаконного володіння злочинця майно, яке належить йому на праві власності, то в його діях формально містяться ознаки деяких злочинів. Оскільки майно є предметом предикатного злочину, тобто здобуто злочинним шляхом, то його придбання та зберігання є ознакою злочину, передбаченого ст. 198 КК України. Крім того, дії власника майна, який без дотримання законного способу вилучення у злочинця майна повертає собі майно, містять ознаки приховування злочину, передбаченого ч. 1 ст. 396 КК України. Це зумовлено тим, що законний власник майна приховує предмет викрадення. Таке майно є предметом, який повинен бути визнаний судом доказом у кримінальній справі. Отже, якщо законний власник приховує від органів

правосуддя належне йому майно, відібране у злочинця, то фактично своїми діями він приховує злочинця.

Як уважає М. М. Лапунін, теоретично є можливим установлення кримінальної відповідальності й за приховування власного злочину. Він зазначає: «...наприклад, сьогодні як кваліфікований склад виступає вбивство з метою приховати інший злочин – п. «к» ч. 2 ст. 105 КК РФ» [9, с. 58–59]. На думку дослідника, тут ідеться не про криміноутворюючу ознаку, а про кваліфікуючу, але за цього специфічного виду приховування підвищену відповідальність буде нести й особа, яка вчинила основний злочин. У такому випадку, на думку М. М. Лапуніна, виникне вторинний делікт, а причетності до злочину, у якому ця особа брала участь сама, вже бути не може [9, с. 59].

Необхідно відмежовувати заздалегідь необіцяне приховування злочину від умисного вбивства з метою приховання іншого злочину, відповідальність за яке настає за п. 9 ч. 2 ст. 115 КК України. Так, наприклад, суб'єкт предикатного тяжкого злочину може звернутися після скоєння ним злочину до іншої особи з проханням убити свідка злочину, потерпілу особу або співучасника злочину. Такий суб'єкт несе відповідальність за предикатний злочин, а також за підбурювання або організацію умисного вбивства з метою приховати інший злочин. Такою є позиція судової практики. Так, відповідно до абз. 2 п. 13 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 7 лютого 2003 року № 2 «Про судову практику в справах про злочини проти життя і здоров'я особи», для кваліфікації умисного вбивства як такого, що вчинене з метою приховати інший злочин, не має значення, чи був винний причетним до злочину, який приховується. Якщо така особа вчинила умисне вбивство з метою приховати раніше вчинений нею злочин, її дії кваліфікуються за правилом сукупності правових норм: за тією статтею кримінального законодавства України, якою передбачено відповідальність за приховуваний злочин, та за п. 9 ч. 2 ст. 115 КК України [11].

У діях особи, яка на прохання учасника предикатного злочину вчинила вбивство з метою приховати злочин, містяться ознаки двох складів злочинів: умисного вбивства з метою приховати інший злочин (п. 9 ч. 2 ст. 115 КК України) та заздалегідь необіцяне приховання тяжкого злочину (ст. 396 КК України). У цьому випадку виникає конкуренція правових норм. Оскільки умисне вбивство вчиняється з метою приховати предикатний злочин, то склад приховування злочину поглинається. Тому причетна до предикатного злочину особа нестиме

відповідальність за спеціальною правовою нормою – п. 9 ч. 2 ст. 115 КК України.

У юридичній літературі триває дискусія щодо проблем кваліфікації ст. 396 КК України за правилами ідеальної сукупності з кримінально-правовими нормами, у яких приховування є конститутивною ознакою об'єктивної сторони злочину, які не є різновидами причетності. Наприклад, у ст. 149 КК України передбачено відповідальність за переховування людини, яка є об'єктом торгівлі або здійснення іншої незаконної угоди. Згідно зі змістом ст. 149 КК України, переховування людини вчиняється з метою її подальшої експлуатації. Під експлуатацією людини, відповідно до примітки 1 цієї статті, слід розуміти всі форми сексуальної експлуатації, використання в порнобізнесі, примусову працю або примусове надання послуг, рабство або звичаї, подібні до рабства, підневільний стан, залучення в боргову кабалу, вилучення органів, проведення дослідів над людиною без її згоди, усиновлення (удочеріння) з метою наживи, примусову вагітність, втягнення у злочинну діяльність, використання у збройних конфліктах тощо. Ознаки торгівлі людьми виникають незалежно від того, чи бажає потерпіла особа, щоб стосовно неї було вчинено незаконну угоду. Якщо винна особа насильно переховує людину, яка була очевидцем злочину, вчиненого іншим суб'єктом, для того, щоб продати її в рабство за кордон, маючи на меті приховати таким шляхом свідка злочину, то такі дії слід кваліфікувати за правилом ідеальної сукупності злочинів, тобто за ст. 396 та ст. 149 КК України.

Якщо особу переховують без мети подальшої експлуатації, а для того, щоб така особа не повідомила у правоохоронні органи про злочин, який стосовно неї було вчинено, то ознаки торгівлі людьми відсутні. Дії суб'єкта, який, заздалегідь не обіцяючи, переховує таку особу, містять ознаки незаконного позбавлення волі (ст. 146 КК України) та приховування злочину ст. 396 КК України. Кваліфікувати ці дії необхідно за правилом сукупності правових норм: ст. 146 та ст. 396 КК України. Може виникнути ситуація, коли учасники основного злочину звернуться до особи з проханням викрасти потерпілу або свідка скоєння ними злочину.

Якщо особа, заздалегідь не обіцяючи, незаконно позбавить волі або викраде потерпілу особу чи очевидця вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину без мети подальшої експлуатації, то її діяння міститимуть ознаки незаконного позбавлення волі або викрадення людини, відповідальність за яке передбачено ст. 146 КК України, а також

ознаки приховування злочину. У такому випадку буде ідеальна сукупність двох злочинів – за ст.ст. 146 та 396 КК України.

Кваліфікація діянь за правилом сукупності можлива у випадку неповідомлення особою належної установи про небезпечний для життя стан людини, який виник унаслідок вчинення іншою особою злочину, а також приховування злочину, у результаті якого потерпіла особа опинилася в небезпечному для життя становищі.

Так, наприклад, Ленінський районний суд м. Севастополя встановив, що К. був очевидцем завдання Т. безлічі ударів у життєво важливих органах С. Усвідомлюючи, що С. перебував у небезпечному стані, К. не повідомив медичні установи про необхідність екстреної медичної допомоги потерпілому. Не отримавши медичної допомоги, С. через кілька годин помер. К., маючи намір допомогти Т. уникнути кримінальної відповідальності за завдання тяжкого тілесного uszkodження, яке заподіяло смерть потерпілому, переніс труп С. за межі місця вчинення злочину, а також приховав сліди злочину. Ленінський районний суд м. Севастополя правильно кваліфікував діяння К. як неповідомлення про небезпечний для життя стан особи, а також як приховування злочину за ч. 3 ст. 136 та ч. 1 ст. 396 КК України [3].

У правозастосовних органів можуть виникати питання щодо правової оцінки знищення трупа потерпілого з метою приховування слідів злочину. У діях винної особи містяться ознаки наруги над тілом (останками, прахом) померлого, відповідальність за яке передбачено ст. 297 КК України, а також ознаки приховування злочину. Треба зазначити, що санкція ч. 1 ст. 297 КК України передбачає такі види покарання за наругу над тілом померлого, як штраф до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, або арешт на строк до шести місяців, або обмеження волі на строк до трьох років, або позбавлення волі на той же строк. Статтею 396 КК України за приховування злочину встановлено покарання у виді арешту на строк до трьох місяців, або обмеження волі на строк до трьох років, або позбавлення волі на той же строк. Оскільки ч. 1 ст. 297 КК України передбачено як один із основних видів покарання штраф, то наруга над тілом померлого є менш тяжким злочином щодо приховування злочину. Наруга над тілом (останками, прахом) померлого не охоплює ознаки приховування злочину, тому слід застосовувати обидві норми – ст. 297 та 396 КК України.

Суди України припускаються помилок, кваліфікуючи зазначені діяння. Так, вироком Конотопського міськрайонного суду Сумської

області було визнано А. винним у тому, що він, заздалегідь не обіцяючи, приховав особливо тяжкий злочин. Суд установив, що А. дізнався від Б. про те, що останній вчинив умисне вбивство. Достовірно знаючи, що Б. вчинив особливо тяжкий злочин, А. допоміг убиці розчленувати труп потерпілого С. Після цього А. разом із Б. фрагменти тіла вбитого приховали. Котопський міськрайонний суд Сумської області кваліфікував дії А. як заздалегідь необіцяне приховування особливо тяжкого злочину за ч. 1 ст. 396 КК України [2].

Однак суд не врахував те, що А. брав участь як співвиконавець у нарузі над тілом померлого. Дії А. необхідно було кваліфікувати за правилом ідеальної сукупності злочинів за ч. 1 ст. 396 та ст. 297 КК України. Виконавець умисного вбивства несе відповідальність лише за основний злочин. Дії Б. не можуть бути кваліфіковані за ст. 297 КК України, оскільки ним було вчинено приховування свого злочину.

Якщо предметами приховування є: офіційний документ, який видається чи посвідчується підприємством, установою, організацією, громадянином-підприємцем, приватним нотаріусом, аудитором чи іншою особою, яка має право видавати чи посвідчувати такі документи, і який надає права або звільняє від обов'язків; приватний документ, що знаходиться на підприємствах, в установах чи організаціях незалежно від форми власності; печатки або штампи, які були предметами тяжкого або особливо тяжкого предикатного злочину, то в діях приховувача містяться ознаки злочинів, передбачених ст. 396 та ст. 357 (вкрадення, привласнення, вимагання документів, штамтів, печаток, заволодіння ними шляхом шахрайства чи зловживання службовим становищем або їх пошкодження) КК України. У ч. 1 ст. 357 КК України передбачено відповідальність за умисне приховування офіційних документів, приватних документів, штамтів та печаток, вчинене з корисливих мотивів або в інших особистих інтересах. У цьому випадку виникає конкуренція двох правових норм – ст. 396 та ст. 357 КК України. Із них ст. 357 КК України буде спеціальною стосовно ст. 396 КК України. Якщо приховування офіційних документів, приватних документів, штамтів та печаток, які були предметом тяжкого або особливо тяжкого предикатного злочину, вчинено без корисливої мотивації або без особистих інтересів, то застосовуватися повинна загальна норма – ст. 396 КК України.

Необхідно зазначити, що, відповідно до ст. 358 КК України, передбачено відповідальність за підроблення посвідчення або іншого офіційного документа, який видається чи посвідчується підприємст-

вом, установою, організацією, громадянином-підприємцем, приватним нотаріусом, аудитором чи іншою особою, яка має право видавати чи посвідчувати такі документи, і який надає права або звільняє від обов'язків, з метою використання його підроблювачем чи іншою особою або збут такого документа, а також виготовлення підроблених печаток, штампів чи бланків підприємств, установ чи організацій незалежно від форми власності, інших офіційних печаток, штампів чи бланків з тією ж метою або їх збут. Може виникнути ситуація, коли особа приховує підроблене посвідчення, офіційний документ, печатку, штампи або бланки. Якщо вона чинить це, щоби приховати злочин, передбачений ст. 358 КК України, то відповідальність за ст. 396 КК України відсутня, оскільки підроблення посвідчення або іншого офіційного документа, а також виготовлення підроблених печаток, штампів чи бланків не є тяжкими чи особливо тяжкими злочинами. Такий же підхід слід застосовувати за приховування підроблення офіційних документів службовою особою, оскільки злочин, передбачений ст. 366 КК України, не належить до категорії тяжких чи особливо тяжких злочинів. Але якщо особа підробила посвідчення або інший офіційний документ, а також виготовила підроблені печатки, штампи чи бланки, щоби приховати тяжкий чи особливо тяжкий злочин, то виникає сукупність двох злочинів – за ст. 358 або ст. 366 КК України зі ст. 396 КК України.

Треба зазначити, що в ст. 298-1 КК України передбачено відповідальність за знищення, пошкодження або приховування документів чи унікальних документів Національного архівного фонду. Може виникнути ситуація, коли винний, маючи на меті приховання викрадення іншою особою цих документів, знищить або пошкодить їх. Дії такої особи містять ознаки двох злочинів – приховування предикатного злочину та злочину, передбаченого ст. 298-1 КК України за ознакою знищення або пошкодження документів чи унікальних документів Національного архівного фонду. Якщо винна особа приховує документи Національного архівного фонду з метою приховання їх викрадення, вчиненого іншою особою, то ці діяння також утворюють сукупність двох злочинів – приховування предикатного злочину (ст. 396 КК України), а також приховування документів чи унікальних документів Національного архівного фонду (ст. 298-1 КК України).

Коли особа, прагнучи приховати незаконне заволодіння транспортним засобом з боку іншої особи, знищує, підробляє або замінює ідентифікаційний номер, номери двигуна, шасі або кузова викраденого

транспортного засобу, то в її діях є ознаки злочинів, передбачених ст. 396 та ст. 290 (знищення, підробка або заміна номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу) КК України. Указані дії необхідно кваліфікувати за сукупністю двох норм – ст. 396 і ст. 290 КК України. Такою є позиція судової практики України. *Вироком Деражнянського районного суду Хмельницької області С. було визнано винним у тому, що він, завідомо знаючи, що А., Б. та Д. за попередньою змовою вчинили незаконне заволодіння мотоциклом, знищив на ньому ідентифікаційні номери двигуна та рами. Дії А. судом було кваліфіковано як заздалегідь необіцяне приховування слідів злочину за ст.ст. 290 та 396 КК України [1].*

Для полегшення приховування злочину винна особа може вчинити, наприклад, незаконне заволодіння транспортним засобом. У такому випадку дії приховувача також утворюватимуть сукупність двох злочинів – за ст. 396 і ст. 289 КК України. Таким же чином суди України кваліфікують дії приховувача. *Так, наприклад, Шосткинський міськрайсуд Сумської області визнав К. винним у тому, що він, заздалегідь не обіцяючи, допоміг Б. приховати вчинене останнім умисне вбивство С. Суд установив, що К. разом із Б. незаконно заволоділи транспортним засобом для приховання трупа С. Вони поклали труп С. у викрадений автомобіль, після чого заїхали на автомобілі в гараж, де облили транспортний засіб бензином та підпалили його. Суд правильно кваліфікував дії К. як незаконне заволодіння транспортним засобом за попередньою змовою групою осіб за ч. 2 ст. 289 КК України як умисне знищення майна шляхом підпалу за ч. 2 ст. 194 КК України, а також як приховування особливо тяжкого злочину за ч. 1 ст. 396 КК України [5].*

Треба зауважити, що коли незаконне заволодіння транспортним засобом було предикатним злочином, то його придбання, отримання, зберігання або збут причетною особою слід кваліфікувати за ст. 198 КК України, навіть коли така особа мала на меті приховати злочин, унаслідок вчинення якого було здобуто транспортний засіб. У зв'язку з цим заслуговує на увагу вирок *Мукачівського міськрайсуду Закарпатської області, який визнав А. винним у приховуванні тяжкого злочину. Суд установив, що А., заздалегідь не обіцяючи, допоміг учасникам незаконного заволодіння транспортним засобом Б. та В. приховати автомобіль. А. разом із Б. та В. перегнали автомобіль в гараж, до якого А. мав право доступу. Надалі автомобіль зберігався в гаражі для подальшого продажу [4].*

Мукачівський міськрайсуд Закарпатської області помилково кваліфікував дії А. за ч. 1 ст. 396 КК України. Суд не зважив на те, що А. надав учасникам протестного злочину гараж, де перебував транспортний засіб для продажу.

Отже, у діях А. містяться ознаки зберігання та приготування до збуту майна, одержаного злочинним шляхом, тобто злочину, передбаченого ст. 198 КК України. Ознаки приховування злочину поглинаються спеціальною нормою – ст. 198 КК України. Водночас низка учених помилково вважають можливою кваліфікацію приховування злочину та придбання чи збуту майна, одержаного злочинним шляхом, за правилами ідеальної сукупності злочинів [10, с. 19–20; 7, с. 124].

Висновки. Установлення юридично значущих ознак заздалегідь необіцяного приховування злочину дало змогу виокремити його види та визначити критерії відмежування від суміжних злочинів.

Вивчення питань розмежування заздалегідь необіцяного приховування злочину і суміжних складів злочинів, а також кваліфікації заздалегідь необіцяного приховування злочину за сукупністю з іншими злочинами сприятиме правильному застосуванню органами правосуддя кримінального законодавства щодо відповідальності за причетність до злочину.

1. Архів Деражнянського районного суду Хмельницької області. Вирок від 23 квітня 2002 р. у кримінальній справі № 1-46.

2. Архів Конотопського міськрайонного суду Сумської області. Вирок від 18 жовтня 2007 р. у кримінальній справі № 1-279/2007.

3. Архів Ленінського районного суду м. Севастополь. Вирок від 17 вересня 2007 р. у кримінальній справі № 1-624/2007.

4. Архів Мукачівського міськрайсуду Закарпатської області. Вирок від 16 грудня 2008 р. у кримінальній справі № 1-21/2008.

5. Архів Шосткинського міськрайсуду Сумської області. Вирок від 1 лютого 2008 р. у кримінальній справі № 1-28/2008.

6. Горелик А. С. Преступления против правосудия / А. С. Горелик, Л. В. Лобанова. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2005. – 491 с.

7. Зарубин А. В. Уголовно-правовое регулирование прикосновенности к преступлению: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 / Андрей Викторович Зарубин; Тюмен. юрид. ин-т МВД России. – Тюмень, 2004. – 212 с.

8. Кримінальне право. Особлива частина: підручник / за ред. О. О. Дудорова, Є. О. Письменського. – Т. 2. – Луганськ: Елтон-2, 2012. – 780 с.

9. Лапунин М. М. Вторичная преступная деятельность и ее криминализация: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 / Михаил Михайлович Лапунин; Саратовская государственная академия права. – Саратов, 2006. – 239 с.

10. Пономаренко Е. В. Некоторые теоретические и законодательные проблемы прикосновенности к преступлению по уголовному праву Российской Федерации: автореф. дис. на соиск. уч. степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 / Елена Валерьевна Пономаренко. – Саратов: Саратовская государственная академия права, 2007. – 26 с.

11. Про судову практику в справах про злочини проти життя і здоров'я особи: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 7 лютого 2003 року № 2. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-03>

12. Сerezжкіна К. Н. Прикосновенность к преступлению в уголовном праве России: оптимизация норм и практики их применения: автореф. дис. на соиск. уч. степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 / Ксения Николаевна Сerezжкіна. – Самара, 2009. – 24 с.

Беницкий А. С. Проблемы квалификации заранее не обещанного укрывательства преступления

Рассмотрены проблемы разграничения укрывательства преступления и смежных составов преступлений, а также вопросы квалификации укрывательства преступления по совокупности с иными преступлениями. На основании анализа национального, зарубежного и международного законодательства, а также практики применения правовых положений о причастности к преступлению сформулированы рекомендации квалификации заранее не обещанного укрывательства преступления.

Ключевые слова: *прикосновенность к преступлению, заранее не обещанное укрывательство преступления, соучастие в преступлении.*

Benitsky A. S. Problems of previously not promised concealment of a crime

The article discusses the problem of delimitation of concealment of a crime and related offenses, as well as problems of qualification of concealment together with other crimes.

We have formulated recommendations on qualifications of previously not promised concealment of a crime, based on the analysis of national, foreign and international legislation and practice of the legal provisions regarding to implication in a crime.

Key words: *implication in a crime, previously not promised concealment of a crime, complicity in a crime.*

Стаття надійшла 5 червня 2014 року